

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ

58-2

BRNO 2017

PŘEHLED VÝZKUMŮ

Recenzovaný časopis
Peer-reviewed journal

Ročník 58
Volume 58

Číslo 2
Issue 2

Předseda redakční rady Head of editorial board	Pavel Kouřil
Redakční rada Editorial board	Herwig Friesinger, Václav Furmánek, Janusz K. Kozłowski, Alexander Ruttikay, Jiří A. Svoboda, Jaroslav Tejral, Ladislav Veliačik
Odpovědný redaktor Editor in chief	Petr Škrdla
Výkonná redakce Assistant Editors	Hedvika Břínková, Zdenka Kosarová, Šárka Krupičková, Olga Lečbychová, Zuzana Loskotová, Ladislav Nejman, Rudolf Procházka, Stanislav Stuchlík, Lubomír Šebela
Technická redakce, sazba Executive Editors, Typography	Azu design, s. r. o.
Software Software	Adobe InDesign CC
Fotografie na obálce	Stříbrný prsten s kuželovitým butonem zdobený granulací, 9. století. Mikulčice, 3. kostel, hrob 454 (obr. 12, str. 41).
Cover Photography	The silver ring with conical button decorated with granulation, 9 th century. Mikulčice, 3 rd church, grave no. 454 (fig. 12, pg. no. 41).
Adresa redakce Address	Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. Čechyňská 363/19 602 00 Brno IČ: 68081758 E-mail: pv@arub.cz Internet: http://www.arub.cz/prehled-vyzkumu.html
Tisk Print	Azu design, s. r. o. Bayerova 805/40 602 00 Brno

ISSN 1211-7250
MK ČR E 18648

Vychází dvakrát ročně
Vydáno v Brně roku 2017
Náklad 400 ks

Časopis je uveden na Seznamu neimpaktovaných recenzovaných periodik vydávaných v ČR.
Copyright ©2017 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., and the authors.

OSTRAVA (K. Ú. MORAVSKÁ OSTRAVA, OKR. OSTRAVA-MĚSTO)

Kostelní a Masarykovo náměstí, ulice Kostelní, Střelniční, parcely č. 3478/1, 3478/3, 3478/4, 3479/3, 3486, 4237. Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

V měsících květnu 2015 až dubnu 2016 byla v Ostravě na Kostelním náměstí a v ulicích Střelniční a Kostelní realizována rekonstrukce vodovodu a kanalizace (dvě odlišné stavby, akce Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Ostravě 50/15 a 109/15). Lokalita se nachází na levobřežní terase řeky Ostravice, v prostoru severovýchodní části historického jádra, dnes městské památkové zóny Moravská Ostrava. Kostelní náměstí se rozkládá okolo kostela sv. Václava, nejstarší sakrální památky na území města, v bezprostřední blízkosti severovýchodně kostela procházela linie městského opevnění, Kostelní ulice pak byla patrně již při zakládání města koncipována jako hlavní branská komunikace směřující z náměstí k Dolní (či Kostelní) bráně, k zemské celnici a dále k přechodu přes řeku.

Výkopové práce probíhaly v převážné většině v místě původních rekonstruovaných inženýrských sítí, pouze krátký úsek při kostele sv. Václava protnul prozatím neporušený terén. Výkopy o šířce 1 až 1,5 m a hloubce 3,5 až 4 m byly prováděny strojně, v případě zjištění náleзовých situací je doprovázela průběžná dokumentace profilů, ve vybraných úsecích proběhl po odstranění svrchních recentních uloženin plošný odkryv až na úroveň povrchu souvrství říčních náplav, představujících v těchto místech geologické podloží.

První byť nepřímá zmínka dokládající existenci kostela sv. Václava pochází z roku 1297, kdy je uváděn ostravský farář Jindřich, důvodným předpokladem je ale vznik sakrálního objektu zároveň s lokací města. Časné založení kostela potvrzují i archeologické výzkumy, které byly v jeho interiéru i bezprostředním exteriéru prováděny již v minulosti (Šikulová 1968, 1970; Wiegandová 1973; Zezula 1999). Postupně došlo k větším i menším stavebním úpravám, základní půdorys lodi, presbytáře a věže je ale odrazem středověké přestavby ve 2. čtvrtině 14. století, která nahradila požárem zničenou původně menší jednolodní stavbu s pravoúhlým presbytářem. Kostel obklopoval až do roku 1821 fungující hřbitov, do josefínských reforem představovala tato nekropole hlavní pohřební místo nejen pro měšťany samotné, ale také pro obyvatele vsí Přívozu, Vítkovic a Čertovy Lhotky (Mariánských Hor). I když, zvláště od roku 1774, byla valná část obyvatel pohřbívána na hřbitově u kaple sv. Lukáše (ten byl zřízen okolo roku 1585, kaple vysvěcena roku 1740), přesto lze hřbitov u kostela sv. Václava považovat, až do zániku, za nejprestižnější místo posledního odpočinku v rámci Ostravy (Moravec, Moravcová 2016).

Archeologický výzkum v úseku mezi kostelem a budovou biskupství ostravsko-opavského (sondy S3, S4) potvrdil i přes výrazná narušení recentní stavební činností dochování značného množství hrobových celků, rámcově bylo možné vyčlenit 3 základní horizonty pohřbívání. Nejmladší úroveň tvoří řadové hroby uložené v ose JV-SZ, v rámci této etapy datované mezi léta 1787–1821 lze sledovat i vzájemné porušování jednotlivých hrobů, zjištěna byla vyšší míra zastoupení dochovaných rakví, četněji se také v tomto horizontu objevují milodary. Druhý horizont, vymezený obecněji 16.–18. stoletím, představují hrobové situace, kde zemřelí měli hlavu orientovanou zpravidla ve V až SV směru, v zásypech jsou hojně zastoupeny fragmenty stavebního materiálu (pískovcové kameny, úlomky cihel, vápno, apod.). Třetí horizont reprezentují středověké hroby, jejichž zásyp je více promísen přemístěným podloží, ale i zde se objevuje stavební materiál s převahou fragmentů pískovcových kamenů. V nejstarších hrobech pak stavební materiál chybí a doložena je jen příměs uhlíků. Od druhého dělí třetí horizont 20 až 40 cm mocný prostor, v němž se zpravidla neprojevují spodní části hrobových situací s lidskými ostatky. Buď byla míra zahloubení jednotlivých hrobů v tomto časovém údobí vyšší anebo docházelo k pohřbívání z jiné – výše položené úrovně. Báze hřbitova nebylo ani v jednom ze zkoumaných sektorů plně dosaženo, archeologický výzkum se v tomto konkrétním případě omezil na zdokumentování prostoru bezprostředně ohroženého stavbou. Kromě klasických pohřbů se podařilo zachytit i méně standardní situace, průvodním jevem četných pohřebních aktivit jsou části původních výkopů obsahující pouhá torza skeletů, výjimku pak představuje např. jáma s kumulací neanatomicky uložených kosterních pozůstatků. Mimo vlastní hrobové situace byl registrován rozsáhlý pravoúhlý výkop se stavební sutí, související s novověkými stavebními úpravami boční kaple kostela a několik zděných struktur identifikovaných jako vlastní ohrazení hřbitova a základy budovy školy, vystavěné v roce 1827.

Většina výkopů procházela v ose ulic Kostelní a Střelniční, část směřovala od křižovatky ulic Střelniční a Pivovarské Kostelním náměstím ke kostelu sv. Václava, dokumentované náleзовé situace proto dle očekávání převážně odpovídaly charakteru zkoumaných ploch, tedy již od středověku důležitých městských veřejných prostranství. Při archeologickém výzkumu bylo postupně registrováno několik horizontů s úpravami povrchů od nejstarší v podobě v řadě za sebou skládaných dřevěných prvků (vzhledem k omezení na dokumentaci na stěně liniového výkopu nelze určit konkrétní podobu konstrukce či její rozsah) provázené keramickým materiálem datovaným na přelom 13./14. století, přes spíše provizorní středověké úpravy oblázkovým posypem či lokálně skládanými říčními valouny, až po stabilní novověké valounové dlažby a recentní povrch z žulových kostek.

K zajímavostí patří doplnění dlažby značným množstvím vyřazených komorových kachlů před jihozápadním průčelím kostela, v těchto místech (sonda S2) byla také sledována snaha o častější provozní úpravy, první pravidelnější valounovou dlažbu lze zařadit již do 15. století.

Kromě nálezových okolností odpovídajících provozu na veřejných komunikacích byly zjištěny i situace dokládající jinou organizaci prostoru zejména v počátcích městského společenství, ale i v následném období. V jižní části Kostelního náměstí (sonda S1, část sondy S2) bylo na úrovni povrchu geologického podloží dokumentováno několik menších i rozměrnějších zahloubených objektů (prozatím bez možnosti bližší interpretace), které ale zanikly velmi záhy, ještě ve 13. století. Překrýval je horizont jílovitých uloženin spojovaný s aktivitou měšťanů nedlouho po založení města, zejména s budováním první městské zástavby. V sondě S2 byly zachyceny ve 4 fázích pozůstatky nadzemní stavby s dřevěnou konstrukcí a zpevněnými podlahami, datované do 14. až počátku 15. století. V průběhu 14. a na počátku 15. století lze také sledovat další nárůst terénu humusními vrstvami, zapříčiněný ukládáním hnoje a organického odpadu do těchto míst. V několika sektorech nálezovou situaci doplňovaly četné dřevěné kolíky, identifikované jako pozůstatky několika úrovní vyplétaných plotů a dřevěné koryto. Zhruba v polovině 15. století došlo k zásadní změně a celý prostor překryla dlažba z říčních valounů, komunikační charakter pak přetrvával v podstatě až dodnes.

Jako zásadní se ukázala dokumentace profilů v úseku jihozápadně křižovatky ulic Kostelní a Biskupské, zachyceno zde bylo několik zděných struktur, které lze spojit s jedním z branských systémů (Dolní či také Kostelní brána) a průběh příkopu (bez spodní části a dna) se zvrstvenou výplní a následnými dorovnávkami terénu včetně konečných úprav po zrušení hradeb (postupná likvidace mezi léty 1780–1790, brány pak 1830). Pozůstatky městského opevnění zde byly doloženy již dříve při několika archeologických výzkumech (příkop, hradba, nedaleko i jedna z bašt; naposledy Kiecoň, Moravec 2011).

Marek Kiecoň, Zbyněk Moravec

Literatura

Kiecoň, M., Moravec, Z. 2011: Městská hradba v Ostravě ve světle archeologických výzkumů. In: B. Przybylová (ed.): *Ostrava, příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska* 25. Šenov u Ostravy: Tilia, 429–452.

Moravec, Z. Moravcová, I. 2016: Hřbitovy Moravské Ostravy do roku 1785, Ostrava. In: B. Przybylová (ed.): *Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy*

a Ostravska 30. Ostrava: Statutární město Ostrava, 198–218.

Šikulová, V. 1968: Předběžná zpráva o výzkumu kostela sv. Václava v Ostravě. *Přehled výzkumů* 1967, 101–103.

Šikulová, V. 1970: Pokračování výzkumu v kostele sv. Václava v Ostravě. *Přehled výzkumů* 1969, 57–578.

Wiegandová, L. 1973: Další nálezy z kostela sv. Václava v Ostravě (okr. Ostrava). *Přehled výzkumů* 1972, 92.

Zežula, M. 1999: Ostrava (okr. Ostrava). Kostel sv. Václava a kostelní hřbitov. *Přehled výzkumů* 40 (1997–1998), 354–357.

Resumé

Ostrava (Bez. Ostrava), Kostelní und Masaryk Platz, Kostelní, Střelniční Straže Parz. Nr. 3478/1, 3478/3, 3478/4, 3479/3, 3486, 4237. Mittelalter – Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

OTROKOVICE, NAPAJEDLA (OKR. ZLÍN)

„Dolní les“, „Hlásov“, „Nové louky“. Středověk, novověk. Sídliště, aktivita. Záchranný výzkum.

Lokalizace stavby: ZM ČR 1:10 000, list 25-31-23, v linii mezi body 384/11-370/0 a ZM ČR 1:10 000, list 25-33-03 v linii mezi body 370/380-367/297 mm od Z/J s. č.

V průběhu výzkumu na stavbě „VTL plynovodní přípojka – napojení Teplárny Otrokovice a. s. na distribuční plynárenskou soustavu“ bylo v nivním prostoru levoobřežní reky Moravy zachyceno několik situací, které dokládají nevýrazné antropogenní stopy ve sledovaném prostoru. Patrně krátkodobé aktivity, snad související s komunikačními trasami, představuje nález středověké ostruhy a objekt K502 (blíže nedatované ohniště), které se nachází přímo v inundaci řeky Moravy. Objekt K503 lze již vnímat jako památku sídlištního charakteru. Tuto skutečnost dokládá užití kamenů pro tvorbu konstrukce ohniště či pece. Dle absence dalších nálezů v blízkém okolí nelze předpokládat přítomnost rozsáhlejšího sídliště či sídlení jednotky v daném prostoru. Zjištěné informace mohou být využity při studiích souvisejících s využíváním krajiny a změnou sídlištní strategie v průběhu středověku a novověku.

Adam Fojtík, Miroslav Popelka